

М. Грушевский, отмечая ведущую роль крестьянства в реализации идеи национальной государственности, писал, что будущая автономная Украина будет организовываться на основе широкого местного самоуправления. Итогом государственной деятельности М. Грушевского стало принятие Конституции УНР 29 апреля 1918, которая вводила в Украине парламентскую форму правления.

Ключевые слова: М. Грушевский, социальная база, крестьянство, органы власти, национально-территориальная автономия, самостоятельность, социалистические взгляды, аграрный вопрос.

V. Lozovyy

VIEW ON MICHAEL GRUSHEVSKY SOCIAL BASE UKRAINIAN STATE DURING THE REVOLUTION 1917-1921 pp.

The article is devoted to the elucidation Grushevky views on the processes of state building in Ukraine in the revolutionary days of 1917-1921., Including the social base of the state. Highlights and analyzes the principles of forming government, shows determination of states and national forms of state social structure of Ukrainian people.

After the victory of the February Revolution of 1917 M. Grushevsky formulated the basic ideas of social and political life of Ukrainians. He was convinced that the people that Ukrainian peasants can become the basis for political and economic life of the state and in the period of the revolution in 1917-1918 he developed and substantiated this thesis. The views Grushevky fully crystallized in the initial period of Ukrainian Revolution and published in newspapers, actually acquired the status of ideological principles of nation-building. After the February Revolution in 1917 the Provisional Government rate on democratization and the establishment of the township zemstvo was unison with the position of the Central Council. M. Grushevsky, noting the leading role of the peasantry in the implementation of a national state, wrote that the future autonomous Ukraine will be organized on the basis of wide local government. The result of state-of M. Grushevsky the adoption of the Constitution of the UNR April 29, 1918 which introduced in Ukraine parliamentary form of government.

Key words: M. Grushevsky, social base, farmers, governments, national-territorial autonomy, independence, socialist views, the agrarian question.

Отримано: 18.09.2014

УДК 94(477)«1917»:351:070(477-25)

Ю. М. Лопатовський

КИЇВСЬКИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРШІ КРОКИ ДІЯЛЬНОСТІ (за матеріалами газети «Известия исполнительного комитета Киевского Совета объединенных общественных организаций»)

З'ясовано процес створення виконавчого комітету Київської Ради об'єднаних громадських організацій міста після Лютневої революції 1917 р., яка відкрила нові можливості для розвитку місцевого самоврядування, сприяла утворенню нових органів, готових відповідати на виклики часу, за матеріалами газети «Известия исполнительного комитета Киевского Совета объединенных

общественных организаций». Відображено умови в яких відбувалося становлення даного органу. Розкрито склад комітету, оскільки він виник у результаті гострої необхідності утворення революційного громадського органу з широкою соціальною базою та значним представництвом. Окреслено основні права та обов'язки комітету, роль і місце відведене йому Тимчасовим урядом. Звертається увага на узгодженість його діяльності із Тимчасовим урядом та Радою об'єднаних громадських організацій Києва. Окремо показана підтримка органу військовими, що в подальшому дало змогу налагодити вплив на основні сфери життя міста та зміцнити своє становище. Висвітлюється активна робота, яку виконавчий комітет проводив у початковий період діяльності, яка досить чітко простежується з опублікованих звітів та журналів засідань у газеті виконавчого комітету Київської Ради об'єднаних громадських організацій, та зводилась до вирішення питань організаційного характеру, налагодження відносин з іншими органами, визначення своїх прав та меж компетенції, підтримання порядку.

Ключові слова: революція, формування, склад, представництво діяльність, Рада, виконавчий комітет, Київ.

Лютнева революція 1917 р. відкрила нові перспективи розвитку місцевого самоврядування, стала поштовхом до реформування старих та утворення нових органів, які відповідали б на виклики часу та могли вирішити поставлені проблеми. В сфері місцевого самоврядування такими органами були виконавчі комітети громадських організацій. Дослідження процесу формування та діяльності комітету громадських організацій Києва має велике значення для висвітлення проблеми становлення органів місцевого самоврядування у Києві, відображення місця та ролі даного органу, яке він відводив собі в розбудові нового ладу. Актуальність даного питання полягає у його недостатньому дослідженні, оскільки не розкривши проблеми формування органів місцевого самоврядування в губерніяльних центрах, не можливо розкрити питання створення демократичних структур в цілому.

В історіографії ця проблема недостатньо досліджена, та здебільшого представлена короткими згадками та констатацією подій пов'язаних з виконавчим комітетом громадських організацій Києва. Дане питання частково висвітлено у працях Г.А. Герасименка [2; 3]. Окремі аспекти проблеми розглядаються у дослідженнях О. Леміжинської [4] та В.Ф. Соддатенка [5].

Важливим джерелом дослідження теми є друкований орган виконавчого комітету, оскільки у ньому розкривається бачення процесу формування та діяльності згаданого органу від першої особи. У газеті містяться звіти, заклики та протоколи засідань виконавчого комітету Київської Ради об'єднаних громадських організацій.

Метою статті є висвітлення процесу формування та діяльності на початковому етапі роботи виконавчого комітету Київської Ради об'єднаних громадських організацій, на матеріалах його друкованого органу.

Після революційних подій лютого 1917 р. гостро постало питання про організацію влади на місцях. В той час, як проблема

формування влади на місцях вирішувалось Тимчасовим урядом, в губерніальних та повітових центрах, шляхом ініціативи громадськості створювалися виконавчі комітети.

На початку березня 1917 р. після отримання телеграми від Тимчасового комітету державної Думи київським міським головою Ф. Бурчаком розпочалась робота по організації громадського органу, який міг би створити умови для підтримки нової влади. Результатом стало утворення Ради об'єднаних громадських організацій. Принцип покладений у основу конструювання даного органу зводився до того, що всі організації, всі верстви населення, всі партії, які визнають новий лад – повинні мати у ньому своїх представників.

3 березня був організований виконавчий комітет Ради [6, с. 1], який відразу розпочав активну роботу. Рада висловила йому повну довіру, і влада у місті фактично перейшла в руки виконавчого комітету.

До складу комітету ввійшли представники: міської Думи (2), губернської земської управи (1), організації міського союзу (1), організації земського союзу (1), військово-промислового комітету (1), національних українських (1), єврейських (1) та польських (1) організацій, кооперативних організацій (1), Ради робітничих депутатів (4), коаліційної ради студентів (1), Ради об'єднаних громадських організацій (1). Постановою 5 березня було дозволено допустити до складу комітету тимчасово, до вступу представників обраних на делегатському зібранні всього гарнізону, 2 осіб від військових, обраних на мітингу в Троїцькому народному будинку. 6 березня посилено представництво кооперативів ще одним членом. Постановами комітету від 6 та 9 березня було допущено від політичних партій «прогресивного напрямку», як писалось у газеті, по одному представнику: від об'єднаних соціалістів революціонерів та соціал-демократів. Починаючи з 8 березня в роботі комітету взяли участь 2 представники офіцерського делегатського зібрання. У зв'язку із збільшенням кількості членів комітету і порушенням пропорції початкового представництва робітників допущено ще одного представника [6, с. 2].

Таким чином, кількість членів комітету вже у першій декаді березня становила 24 особи. На цьому розширення представництва комітету не припиняється. Перед Радою комітет клопотав про доведення кількості до 25 членів, при цьому представники політичних партій, члени Ради «прогресивного напрямку» від Київської губернії, міський голова Ф.С. Бурчак і військовий комісар К.М. Оберучев мали входити до складу комітету понад вказану цифру. Це давало можливість залучити велику кількість осіб, які представляли інтереси різних політичних сил, населення та військових, розширити представництво і зміцнити становище виконавчого комітету.

Що стосується прав та компетенції комітету то вони були досить широкими. Комітет співпрацював з Радою в особі її представника, міського голови Ф.С. Бурчака, який входив до складу комітету. В свою чергу Рада об'єднаних громадських організацій міста обрала 15 членів комітету своїми гласними. Міська поліція перейшла в підпорядкування виконавчому комітету [6, с. 2].

Інструкція виконавчому комітету, яка була опублікована на сторінках газети даного органу, відображає роль відведену йому в питанні меж його діяльності: «Тимчасово, до утворення правильно обраного обласного комітету, у виборах якого повинні взяти участь всі нормально сконструйовані громадські організації області, Київський Виконавчий Комітет продовжує виконувати необхідні обласні функції» [13, с.2]. Комітет мав обрати президію у складі голови, його товаришів, 2 секретарів та скарбника [13, с.1]. Це означає, що в управлінні губернією комітету належала практично та ж роль, що й в управлінні містом.

Прямих вказівок від нового уряду комітет не отримував, що в певній мірі гальмувало процес визначення його прав і компетенції. Член Державної Думи, який прибув із візитом з Петербургу роз'яснив комітету, що Тимчасовий уряд буде давати лиш загальні директиви, а вся робота на місцях «лежить» на комітеті [6, с.2].

Дещо невизначеним було становище комітету у відносинах з військовими. Проте наказ місцевому військовому керівництву діяти в повній узгодженості з виконавчим комітетом значно укріпив роль останнього.

Після параду військових 6-7 березня, виконавчий комітет звернувся до населення з відозвою, розміщеною на сторінках газети «Известия исполнительного комитета Киевского Совета объединенных общественных организаций». У документів зверталась увага на значимість визнання та підтримку військовими київського гарнізону на чолі з начальником київського військового округу нового ладу, та виконавчого комітету, що свідчило тому, «... що виконавчий комітет на даний момент, загально визнана в Києві влада...» [7, с.2]. Дані звернення були спрямовані на зміцнення становища виконавчого комітету, та завоювання довіри населення міста.

Таким чином подальшу діяльність виконавчого комітету до кінця березня фактично легітимізувало широке представництво різних громадських організацій і партій, а також представництво військових. Це в подальшому, дало змогу налагодити вплив на основні сфери життя міста.

Діяльність комітету розпочалась фактично з 4 березня. На сторінках газети даного органу зазначалось, що засідання відбуваються щоденно, а всього з 4 по 11 березня відбулось 13 засідань [6, с.2]. Вказані данні свідчать про активну роботу, яка проводилась членами комітету по організації дієвого органу.

Комітетом проводилась різнопланова робота. Розширюючи представництво, паралельно вирішувались питання освіти, охорони порядку, контролю над діяльністю інших органів тощо. Вже на засіданні 5 березня 1917 р. комітет прийняв рішення про підпорядкування поліції та початок її реорганізації, передачу зброї міліції [1, арк.49]. За цим рішенням в подальшому комітет слідкував через свого уповноваженого представника.

В телеграмі Тимчасовому уряду комітет повідомляв, що успішно здійснює контроль над старими органами та розвиває свою роботу не лише в Києві, але і в інших містах краю [8, с.1].

З метою узгодженості дій виконавчий комітет контактував з губернським виконавчим комітетом, іншими громадськими органами, в своїй діяльності опирався на Раду об'єднаних громадських організацій Києва. Спільні збори з останньою скликались виконавчим комітетом по мірі необхідності, або за вимогою не менше 1/5 складу Ради. А в кінці березня між міським та новоутвореним губернським виконавчими комітетами вівся діалог стосовно узгодження меж їх діяльності.

На засіданні 26 березня 1917 р. було вирішено питання складу фінансової комісії комітету. С. Зелінського було призначено фінансовим комісаром комітету. Крім нього, до складу фінансової комісії увійшли три члени виконавчого комітету і стільки ж представників місцевих банків [9, с.2]. Також С. Зелінський став членом спеціальної комісії з організації міської міліції.

Наприкінці березня 1917 р. комітетом розпочалося робота по організації комісаріату у справах бездомних дітей, створенню агітаційної комісії, члени якої мали організувати експедиції на фронт [11, с.2].

На початку квітня був організований комісаріат у справах розподілу приміщень для громадських організацій та професійних союзів, які утворювались в даний період [14, с.2]. До складу комісаріату крім членів комітету увійшли також по одному представнику від Ради робітничих депутатів та Ради офіцерських і солдатських депутатів. Але, на засіданні комітету 3 квітня зазначалось, що даний комісаріат повинен проводити ревізію приміщень лише з санкції виконавчого комітету.

На спільному засіданні виконавчих комітетів ради об'єднаних громадських організацій, ради робітничих депутатів, комітету депутатів військ гарнізону, делегатів від студентства вирішувались питання активної участі останніх у розбудові нового ладу.

Було вирішено відкласти іспити в університетах до осені за виключенням державних іспитів [12, с.2], студентство мало залишити заняття, щоб взяти активну участь в громадсько-політичному будівництві країни. Проте частина студентства не підтримувала такого рішення та мала підтримку викладачів, в зв'язку з чим комітет проводив роз'яснювальну роботу, вживав заходів щодо втілення своїх рішень.

Комітет також брав участь у вирішенні питань охорони культурної спадщини. Зокрема, на засіданні 25 квітня була заслухана заява комісара по охороні пам'яток старовини і мистецтва Біляшевського про жахливий стан зберігання пам'яток товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва на приватних квартирах. Було ухвалено рішення звернути на цю проблему пильну увагу та розмістити пам'ятки у приміщенні міського музею [15, с.2].

Не зважаючи на велике представництво та широку підтримку Тимчасовий уряд не передбачав постійного функціонування виконавчих комітетів. У газеті комітету Київської Ради об'єднаних громадських організацій писалось, що існування та діяльність комітету носять тимчасовий характер. Комітет мав відкликати своїх комісарів і обмежити свої функції до того моменту, коли можна

буде сказати, що «новий лад забезпечений у всіх сферах життя і в свідомості народу» [6, с.2]. Уряд намагався влаштувати вигідні для нього взаємовідносини комісарів та виконавчих комітетів. Г.А. Герасименко констатує, що комітети, як вважало МВС, не замінять органів місцевого самоврядування, а відіграватимуть роль громадсько-організаційних центрів, з якими будуть узгоджувати свою діяльність місцеві комісари [2, с.71].

Таким чином, виконавчий комітет Київської Ради об'єднаних громадських організацій був створений у результаті гострої необхідності утворення революційного громадського органу з широкою соціальною базою та значним представництвом, готового відповідати на виклики часу. У виконавчому комітеті Києва були представлені інтереси робітників, солдат, студентства, українських, польських та єврейських організацій, інших громадських організацій міста, військових. Прямих вказівок від Тимчасового уряду комітет не отримував, що негативно впливало на процес визначення його прав та меж компетенції. Він одразу приступив до активної організаційної роботи, що досить чітко видно з опублікованих звітів та журналів засідань у друкованому органі виконавчого комітету. У березні 1917 р. комітет здебільшого вирішував питання організаційного характеру, налагоджував відносини з іншими органами. З визначенням своїх прав та меж компетенції комітет досить швидко перейшов до вирішення проблем різного характеру, намагався підтримувати порядок, налагодив контроль та вплив на основні сфери життя міста.

Список використаних джерел і літератури:

1. Центральный державный архив вищих органов власти та управління України, ф. 4124, оп.1, спр.1, 61 арк.
2. Герасименко Г.А. Земское самоуправление в России / Г.А. Герасименко. – М. : Наука, 1990. – 264 с.
3. Герасименко Г.А. Трансформация власти в России в 1917 году / Г.А. Герасименко // Отечественная история. – 1997. – №1. – С. 60-76.
4. Леміжанська О. Трансформація органів місцевого самоврядування: від Тимчасового уряду до Української Держави (березень 1917 – грудень 1918 рр.) / О. Леміжанська // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років : збірник наукових статей / головний ред. В.Ф. Верстюк. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – Вип. 7. – С. 163-176.
5. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис : монографія / В.Ф. Солдатенко. – К. : Либідь, 1999. – 976 с.
6. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №1. – Четверг, 16 марта 1917 г.
7. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №2. – Суббота, 18 марта 1917 г.
8. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №3. – Вторник, 2 мая 1917 г.
9. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №7. – Воскресенье, 9 апреля 1917 г.
10. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №9. – Суббота, 22 апреля 1917 г.
11. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №11. – Четверг, 27 апреля 1917 г.

12. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №12. – Суббота, 29 апреля 1917 г.
13. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №13. – Вторник, 2 мая 1917 г.
14. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №14. – Четверг, 4 мая 1917 г.
15. Известия Исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций. – №15. – Суббота, 6 мая 1917 г.

Ю. Н. Лопатовский

**КИЕВСКИЙ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ СОВЕТ ОБЩЕСТВЕННЫХ
ОРГАНИЗАЦИЙ: ФОРМИРОВАНИЕ И ПЕРВЫЕ ШАГИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
(по материалам газеты «Известия исполнительного комитета
Киевского Совета объединённых общественных организаций»)**

Выяснено процесс создания исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций города после Февральской революции 1917 г., которая открыла новые возможности для развития местного самоуправления, способствовала образованию новых органов, готовых отвечать на вызовы времени, по материалам газеты «Известия исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций». Отражены условия, в которых происходило становление данного органа. Раскрыто состав комитета, поскольку он возник в результате острой необходимости образования революционного общественного органа с широкой социальной базой и значительным представительством. Очерчены основные права и обязанности комитета, роль и место отведенное ему Временным правительством. Обращается внимание на согласованность его деятельности с Временным правительством и Советом объединённых общественных организаций Киева. Отдельно показана поддержка органа военными, что в дальнейшем позволило наладить воздействие на основные сферы жизни города и укрепить свое положение. Освещается активная работа, которую исполнительный комитет проводил в начальный период деятельности, которая достаточно четко прослеживается из опубликованных отчетов и журналов заседаний в газете исполнительного комитета Киевского Совета объединённых общественных организаций, и сводилась к решению вопросов организационного характера, налаживанию отношений с другими органами, определения своих прав и пределов компетенции, поддержание порядка.

Ключевые слова: революция, формирование, состав, представительство, деятельность, Совет, исполнительный комитет, Киев.

Y. Lopatovsky

**KYIV EXECUTIVE COMMITTEE OF THE PUBLIC ORGANIZATIONS:
THE FORMATION AND THE FIRST STEPS OF ACTIVITY (based on the
newspaper «The Proceedings of Kyivrada Executive Committee of the
united public organizations»)**

The formation process of Kyivrada Executive Committee of the united public city organizations after the February Revolution of 1917 was clarified; it discovered new opportunities for the development of local government, contributed to the formation of new authorities, which were ready to meet the challenges of time; based on the newspaper

«The Proceedings of Kyivrada Executive Committee of the united public organizations». Conditions, in which the formation of the given authority took place, were displayed. The structure of the Committee was revealed that appeared as a result of the urgent need of the revolutionary public authority formation with the wide social basis and substantial representation. The main rights and responsibilities of the Committee, the role and place given by the Provisional Government to it were outlined. The attention is paid to the concordance of its activity with the Provisional Government and Kyivrada of the united public organizations. The military support of the authority was shown separately; it gave the further help in opportunity to improve the impact on the main areas of city life and to strengthen its position. The active work is highlighted, which Executive Committee held at the beginning of their activity that is quite clearly observed from the published reports and journals of newspaper's staff meetings of Kyivrada Executive Committee of the united public organization, which was led down to solving organizational issues, establishing relationship with other authorities, identifying its rights and competence limits, maintaining of the order.

Key words: revolution, structure, agency, activity, Kyivrada, Executive Committee, Kyiv.

Отримано: 15.10.2014

УДК 94:712.23(477.43):623.1/.3

Р. В. Нагнибіда

НОВІ ФОРТИФІКАЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ, ВИЯВЛЕНІ НА ТЕРИТОРІЇ НІАЗ «КАМ'ЯНЕЦЬ»

Оборонні замки, що будувались у середньовіччі з метою захисту міст і містечок, сьогодні у незадовільному стані. Руйни цих укріплень розкидані по Україні та постійно привертають увагу своєю минувшиною дослідників, мистецтвознавців і багатьох небайдужих громадян, які мріють відродити старовинні замки.

Громадські та пам'яткоохоронні організації у своїй роботі популяризують унікальну культурну спадщину України тим самим проводять їх вивчення з метою подальшого збереження та реставрації пам'яток.

Мета: крізь призму нормативно-правових актів, які затверджувались протягом ХХ ст. в УРСР та Україні, з метою охорони та збереження пам'яток культури та історії, простежити як здійснювався облік пам'яток оборонного зодчества м. Кам'янця-Подільського.

Завдання: з'ясувати сучасний та первісний стан фортифікаційних об'єктів завдяки картографічним, іконографічним, архівним матеріалам, а також археологічним дослідженням, які проводились на пам'ятках.

Ціль даної статті: донести до громадські та пам'яткоохоронних організації важливість даної роботи у справі включення збережених фрагментів оборонних укріплень до Переліку цюїно виявлених фортифікаційних об'єктів культурної спадщини НІАЗ «Кам'янець».

Разом із статтею підготовлено таблицю, в якій, поряд із назвою об'єкта, подано датування та зображення фортифікаційних пам'яток на старовинних гравюрах чи планах. Подана картосхема розташування цюїно виявлених фортифікаційних об'єктів на